

Козловська С. А.,

Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, м. Миколаїв

ВИКОРИСТАННЯ СИМВОЛІВ У ЗБІРЦІ ОПОВІДАнь МАРГАРЕТ ЛОРЕНС “ПТАХ У ДОМІ”

Маргарет Лоренс є однією з відомих авторів Канади 60 – 70-х років ХХ століття. Письменниця зробила значний внесок в літературу країни, особливо завдяки романам Манавакського циклу.

У цій статті розглядається використання авторських елементів у художньому тексті збірки оповідань “Птах у домі”. Особливу увагу привертають символи, що їх використовує письменниця, та робиться спроба розкрити їх значення.

Ключові слова: *символ, новела, канадська література, характер, походження.*

Margaret Laurence is one of the famous Canadian writers of the 1960s – 1970s. The author made a great contribution to the literature of the country, especially due to her novels of Manawaka cycle.

In this article usage of author’s elements in the text of the collection of short stories “A Bird in the House” is regarded. Special attention is paid to symbols that are used by the author and the attempt of their analysis is made in order to show their meaning.

Key words: *symbol, novel, Canadian literature, character, origin.*

Актуальність статті зумовлена тим, що сьогодні постійно зростає інтерес до творчості канадських письменників. Серед науковців, які займаються вивченням літератури Канади на пострадянському просторі варто виділити Н. Овчаренко, О. Федосюк, І. Сухенко, М. Петрухину, М. Воронцову. Серед зарубіжних літературознавців дослідженням творчості Маргарет Лоренс займаються Дж. С. Скотт (Jamie S. Scott), С. Вотье (Simone Vauthier), М. Фабр (Michael Fabre), Л. Х. Пауерс (Lyall H. Powers).

Останнім часом літературознавці приділяють особливу увагу дослідженню літературних напрямів, стилів, течій, переглядають усталені концепції, оцінюють під новим кутом зору певні явища художньої творчості.

Найширше у літературознавстві використовується поняття символ, але на думку Ю. М. Лотмана, “будь-яка лінгвістична семіотична система не може дати точного і повного визначення символу взагалі, але пояснює, що таке “її символ”, необхідний для роботи її структури” [4, с. 10].

У літературознавчому словнику-довіднику, зокрема, знаходимо таке визначення: “Символ – предметний або словесний знак, який опосередковано виражає сутність певного явища, має філософську смислову наповненість, тому не тотожний знакові. Символ тісно пов’язаний з наукою, міфом, вірою, поезією, але не зводиться до них, тяжіє до певного узагальнення, на відміну від алегорії...” [1, с. 621-622].

Символіка є невід'ємною частиною багатьох творів Маргарет Лоренс. У романах письменниці можна знайти і зовнішнє і глибинне поєднання з релігійними текстами і різноманітними символами.

Нажаль питання використання символів у канадській літературі не досить повно висвітлене у працях науковців.

Мета статті – доповнити наявні на сьогодні результати досліджень науковців, розглянувши детальніше питання використання символів у романи в новелах Маргарет Лоренс “Птах у домі”, зробивши спробу розкрити їх значення. Без вивчення цього питання у подальшому неможливо буде скласти повне уявлення про творчий доробок письменниці.

Збірка оповідань “Птах у домі” складається з восьми новел, які були надруковані в канадських та американських журналах з 1963 по 1970 роки (“Звук співу”, “Навести у нашому домі порядок”, “Маска медведя”, “Птах у домі”, “Гагари”, “Не поспішайте коні ночі”, “Наполовину лайка”, “Цегляні мури Ієріхону”). Всі оповідання потрібно сприймати як єдиний твір для кращого розуміння змісту ніж окремо, адже вони однакові за художнім оформленням, героями, символами, образами і темою. Ці факти створюють ефект цілісного твору, що вражає читачів та дослідників творчості письменниці. Так, Брюс Стоувел (Bruce Stovel) вважає, що “the artistry in each story lies in the interconnected, cumulative resonances that bind the stories together into a single, coherent whole” [11, с. 130]

Збірка оповідань написана у жанрі роману в новелах і за визначенням самої письменниці є “єдиним автобіографічним твором з-поміж усіх, які були коли-небудь написані” [12, с. 4]. Маргарет Лоренс була щирою, коли відверто написала про почуття до свого дідуся, змалювавши його образ в одній з новел: “Він був складною людиною з багатьох сторін, але у нього було дуже важке життя. Я не думаю, що знала про все до того поки не завершила роботу над цими оповіданнями” [9, с. 237].

З перших сторінок книги звертаєш увагу на дві речі – це авторська майстерність у зображенні деталей та зв'язок оповідань між собою, їх цілісність. “Стиль досягає класичної прозорості, техніка психологічного письма – бездоганної точності” [3, с. 8]. Незважаючи на все це, “новелам притаманна та недомовленість, неоднозначність, яка відрізняє справжню літературу” [3, с. 8].

Дії усіх новел відбуваються у місті Манавака. У кожному оповіданні з великою майстерністю та проникливістю зображений певний відрізок життя дівчинки Ванесси Маклауд та її родичів, показане життя та взаємовідносини у родині. Всі події відображаються у внутрішньому світі Ванесси. Дівчинка переосмислює все, що відбувається в родині, розмірковує над характеристиками близьких їй людей.

Для того, щоб точніше виразити свої думки і донести їх до читача Маргарет Лоренс використовує у назвах п'яти новел образи тварин, а у

двох – образ будинку. Письменниця використовує образи таких тварин як ведмідь, птах, гагара, кінь і пес. Всі вони наділені свого роду містичною енергетикою в рідних головній героїні Північно – Американських віруваннях.

Так в оповіданні “Маска ведмедя” Маргарет Лоренс одягає діда Коннора (Connor) у пальто, вироблене зі шкіри бурого ведмедя зі Стрибаючої Гори (Galloping Mountain). Пальто було своєрідною маскою, яка вдало приховувала почуття старого, адже дід Коннор був уразливим чоловіком. І це стало очевидним у день похорон його дружини, коли він налякав свою онуку Ванессу “не одягнувши його велике пальто зі шкури ведмедя” і перший раз виявив інші емоції окрім гніву. Дівчина пригадує: “Він нахилився до мене, і заплакав, притулившись до холодної шкіри мого обличчя” [8, с. 80]. Десятирічна Ванесса відмічає, що це пальто відображає дійсну природу її діда, який завжди був похмурим, непривітним. Іноді дівчинка не стримувала своїх почуттів: *“Це ваша річ, – я злобно манірилася, посміхаючись над ним, хоча ніколи, звичайно, вголос”* [8, с. 61].

Пізніше, коли Ванесса стала дорослою, вона побачила у музеї маску Ведмедя, що належала індіанському племені Хайда (Haida), яка до того як була представлена як витвір мистецтва “приховувала обличчя людини” [8, с. 88]. Ведмідь завжди був символом сили у культурах багатьох народів, як слов’янських так і в культурі Північно – Американських народів і завжди люди намагаються сховатись за певною маскою. Бідерманн пояснює це так: “Хто надягає маску, відчувається внутрішньо перетілений і набуває на цей час якості тієї істоти, яку представляє (бога, демона). Це призводило до того, що маски не завжди розглядалися як приховування обличчя, але часто “абсолютизувалися” і вважались як самостійні об’єкти культу та мистецтва, ...” [2, с. 159-160]

У назві оповідання “Птах у домі” згадується скромний горобець, який за старовинним забобоном є передвісником смерті, незважаючи на те, що в народі він є, так би мовити, негласним символом безпечності та веселості. Дівчина Норін, побачивши горобця, що залетів під час дощу до кімнати, сказала замість біблійного гімну “God sees the little sparrow fall” [8, с. 102], на якого чекала Ванесса, що “A bird in the house means a death in the house” [8, с. 102] Птах ніби виконуючи пророкування, став передвісником смерті батька Ванесси Юена МакЛеода (Ewen MacLeod), який помер через деякий час того ж самого року.

На перший погляд може здатись, що лише Норін розуміє знаки птахів і квітів, але героїня наступного оповідання “Тагари” Пікетта Тоннер (Piquette Tonnerre) також наділена даром розуміння природи.

Оповідання “Тагари” заслуговує на особливу увагу через відкрите за судження безвихідного та нерівноправного становища індіанців у Кана-

ді. Корінні мешканці країни не змогли адаптуватися до нових умов життя після колонізації, хоча по суті вони є “праотцями” Канади, носіями духовності країни. Маргарет Лоренс “уникає прямого звинувачення” у пригніченні індіанців, вона “віддає перевагу підтексту, точним деталям, фіналу, який несе метафоричний зміст” [6, с. 207]. Красномовними також є слова дівчинки Ванесси про те, що вона ніколи не бачила індіанців.

У короткому оповіданні “Гагари” Маргарет Лоренс зображає історію Пікетти Тоннер, напів-індіанської дівчинки, яка зростає у важких умовах у суспільстві, що пригнічує напівкровок. Історія розповідається іншою дівчиною, Ванесою, яка знайомиться з Пікеттою завдяки батькові. Як видно з назви оповідання, у ньому розповідається про особливий вид птахів і ми можемо побачити очевидне порівняння між гагарою і Пікеттою.

Гагари – дуже специфічні створіння; вони полохливі бояться людей і їх можна почути тільки вночі, коли вони починають свій виклик подібний до крику. Кажуть, що той, хто хоч раз почув крик цих птахів, ніколи його не забуде. Гагари ще з давніх-давен живуть у Канаді і “символізують трагічну долю аборигенів, що позбавлені своєї землі, втратили волю до життя” [6, с. 207].

Основні події оповідання, відбуваються на озері, де живе зграя цих птахів, і навіть можна сказати, що дії оповідання розгортаються навколо цих створінь. Людина, що руйнує природний ареал гагар символізує вторгнення білих людей на індіанські території. Образ птахів символічно поєднаний із образом дівчинки Пікети. Наприкінці оповідання, розмірковуючи, Ванесса приходить до висновку, що *“по-справжньому, всім своїм іством, чула тоді гагар, сама того не усвідомлюючи, одна лише Пікетта”* [8, с. 120]. І навіть якщо дівчинка ніколи не чула їх справжнього сумного співу, вона сама відчула те саме, що і гагари. Не можна не звернути уваги на те, що Пікетта так само як і птахи страждає від свого походження. Гагари не проявляють зацікавленості до людей і Пікетта також, здається, припинила непокоїтись про інших. Вона поводить себе байдуже до свого оточення і ніде в оповіданні ми не бачимо як вона виявляє будь-які щирі почуття. Так само як птахи знайомляться з новим середовищем біля своїх завойовників і отримують можливість пристосуватись до цього “близького, цивілізованого життя”, Пікетта одружується з англійцем та отримує можливість розпочати своє нове життя. Але на жаль можливість життя у новому місці для птахів не здійснюється. Так само зазнає поразки і спроба подружнього життя Пікетти. Зараз птахи змушені знайти інший спосіб життя, адже старий був зруйнований незнайомцями і вони не змогли адаптуватися до динамічного стилю життя “білої людини”.

Оповідання закінчується візитом дорослої вже Ванесси до подруги Мейвіс та її родини на берег Діамантового озера. Перед очима постає по-

вністю перебудоване на курорт містечко. Навіть назви змінені через те, що індіанські *“будуть більше привертати увагу туристів”* [8, с. 119]. Ванессу вражає тиша, адже птахи більше не кричать над озером. Можливо вони перелетіли на інше місце, а може *“просто вмерли, тому що їм стало байдуже – чи будуть вони жити чи загинуть”* [8, с. 120]. У цьому реченні зображена трагедія людей, що маючи власну землю, змушені завжди переїжджати з одного місця на інше.

Символічним є зникнення гагар, ще й тому, що Пикетта була не в змозі знайти своє місце у житті і зрештою припинила піклуватись про себе і власне здоров'я та через сильне пияцтво врешті-решт вона і помирає.

Гагари мають символічне значення також і у житті Ванесси. Дівчина поєднує крик цих птахів із ідилічними спогадами з її дитинства. Поряд зі всіма іншими змінами, що відбулись навколо неї минулого літа, зникнення гагар, вона розуміє, що її дитинство вже минає.

Оповідання “Наполовину лайка” є класичним прикладом конфлікту між мешканцями дикої місцевості та цивілізованих районів, який був показаний через боротьбу інстинктів “вовчої” лайки (як представника Канадської півночі) та домашнього собаки. Наполовину лайка Нанук (Nanuk) символізує метисів, що на той пригнічувались у Канаді. В оповіданні “Наполовину лайка” також підіймаються питання походження та місця людини у суспільстві. Маргарет Лоренс показує, що середовище в якому ми живемо, визначає ким ми станемо, формує наш характер. Так особисті якості хлопця Харві Шінвелла (Harvey Shinwell) та його вдача відповідають оточенню, в якому він виріс так само як і характер Ванесси співвідноситься з її оточенням. Навіть собака Нанук має як люблячий і м'який так дикий і жорстокий бік. Можливо це просто його натура, а може і набутий досвід.

Існує майже прямий зв'язок між особистими якостями Харві та середовищем в якому він провів більшу частину свого життя, найважливіші ранні роки, коли він розвивався, коли формувався його характер. Харві зображається як “апатичний” і “мертвенно-блідий”. Це точне відображення північної частини міста, в якій він виріс. Ця частина Манавака була повна “волоцюг і халуп” [8, с. 156]. Нездорове середовище подібно до цього виснажує будь-чиє здоров'я та енергію, роблячи людину подібною до Харві, “мертвенно-блідою” та “апатичною”. Хлопець регулярно draжнить Нанука, завдаючи йому навмисного та безглузкого болю. У Харві не має якоїсь конкретної мети та бажаного кінця знущанням над твариною. Біль який він завдає Нануку це наче засоби якоїсь невідомої боротьби та водночас її кінець, адже це не може тривати постійно. Хлопець створив для собаки такі ж умови існування як і його домашнє життя, де тітка Харві завдає йому болю, коли вона “б'є його по обличчю” з “вибуховою швидкістю” [8, с. 169]. Оточення Харві це той різно-

вид людей, які спочатку зроблять щось, а лише потім думають про наслідки, тому це й є те, що він робить. У цьому оповіданні проста тополя це наче символ таких людей як Харві. Ця деревина вважається такою, що має незначну цінність. Так само і хлопець знаходиться у середовищі в якому він має невелику можливість бути поміченим, адже він мешкає у жахливих умовах, що були створені суспільством. Особистість Харві відображає його життєвий досвід, він наче проста колода тополі, що зберігається зовні.

Подібно Харві, Ванесса реагує на події так як би реагував будь-хто з оточення, в якому вона була вихована. Коли дівчинка говорить зі своїм братом, проте, як назвати її нову собаку вона зауважує, що її голос несе “бентежну луну” голосу її діда. Ванесса дуже схожа на свою матір. Так після бійки вони “обидві ідуть своїми нескінченними турботливими шляхами” [8, с. 162]. Дівчинка живе в чудовому районі міста, її “кам’яний будинок” наче надійна скеля в її житті. Вона почувається невпевнено, коли знаходиться далеко від свого міцного кам’яного будинку з його комфортом та стабільністю, які завжди йдуть поряд із нею. Ванессу оточують дуже спокійні, врівноважені та послідовні люди і це відображається на характері дівчини. Вона любляча і турботлива, така сама як і середовище в якому вона зростала. Березові колоди, що зберігаються у підвалі є наче символом Ванесси. Із самого народження вона виховується у кращих умовах ніж Харві і звісно що матиме кращі можливості у майбутньому.

Нанук народився з дикою природою лайки. Знаючи про його походження самотній дід Ванесси мав дуже упереджене ставлення до собаки та не “довірів би жодній з його речей” [8, с. 158]. Він впевнений, що напівлайка буде агресивним і жорстоким собакою. Однак Нанук не має такої вдачі, він реагує агресивно на оточення тільки тоді, коли воно ставиться так само до нього. Таким є контраст між роздратованим та вимученим Нануком і нормальним Нануком, який після того як він був ображений Харві вітає Ванессу “як завжди”. Нанук реагує із ворожістю тільки на ворожнечу, але завжди заспокоюється і стає лагідним і добрим. Засудження дідуся невиправдане, адже Харві відповідальний за погані якості у натурі Нанука, який став схожим на середовище хлопця. Собака наче колода простої тополі, що зберігалась у підвалі помилково. Але завдяки Ванесі Нанук перейняв багато характерних рис “березової колоди”.

У новелі “Наполовину лайка” Маргарет Лоренс відповідає на одне з великих питань життя доводячи, що природа створює природу. Вона показує, що середовище, в якому виховується людина, її оточення важливіші для суспільства і саме вони визначають цінність людини. Ванесса, Харві та Нанук мають риси характеру, що відображають ту частину суспільства, в якій вони виховувались.

Збірка оповідань “Птах у домі” є яскравим прикладом майстерності письменниці поєднувати біблійні та природні символи, завдяки яким Маргарет Лоренс змогла яскравіше зобразити головних героїв та донести до читача свою думку, своє ставлення до актуальних проблем канадського суспільства того часу.

Тема пошуку справжнього походження людини та її місця у суспільстві займає значну частину у художніх творах М. Лоренс, але шляхи вирішення цієї проблеми стають все більш складними.

Заслуговують на увагу та вивчення інші новели, що входять до складу роману в новелах “Птах у домі”, але це має стати предметом окремого дослідження.

Література:

1. Літературознавчий словник-довідник / [За ред. Гром'яка Р. Т., Коваліва Ю. І., Теремко В. І.] – К.: Видавничий центр “Академія”, 2006. – 754 с.
2. Бидерманн Ганс. Енциклопедія символів. / [Пер. с нем., общ. ред. и предисл. Свенцицкой И. С.] – Москва: Республика, 1996. – 335 с.
3. Лоренс М. Кудесники: [Сборник] / Маргарет Лоренс: [Пер. с англ. составл. и предисл. О. Федосюк]. – М.: Радуга, 1988. – 448 с.
4. Лотман Ю. М. Символ в системе культуры / Ю. М. Лотман // Учёные записки Тартуского государственного университета. – 1987. – Вып. 754. – С. 10-21.
5. Овчаренко Н. Ф. Англоязычная проза Канады / Наталья Федоровна Овчаренко. – М.: Наукова думка, 1983. – 100 с.
6. Федосюк О. А. Творчество Маргарет Лоренс в национальном и мировом литературном контексте: попытка анализа / О. А. Федосюк // Канадский ежегодник. – 2002. – Выпуск 7. – С. 183-213.
7. Coger, Greta M. K. McCormick. New Perspectives on Margaret Laurence: Poetic Narrative, Multiculturalism, and Feminism. / Greta M. K. McCormick Coger. – Westport, CT: Greenwood, 1996. – 232 p.
8. Laurence, Margaret. A Bird in the House. / Margaret Laurence. – Toronto: McClelland and Stewart, 1964. – 200 p. – (Першотвір).
9. Laurence, Margaret. Heart of a Stranger. / Margaret Laurence. – Essays. Toronto: McClelland & Stewart, 1976. – 42 p.
10. Nicholson, Colin. Critical Approaches to the Fiction of Margaret Laurence. / Colin Nicholson. – Vancouver: U of British Columbia P, 1990. – 250 p.
11. Stovel, Bruce. Coherence in Margaret Laurence's A Bird in the House. / Bruce Stovel // Anglo-American Studies. – 1989. – № 9. 2. – С. 129-144.
12. Woodcock, George. A Place to Stand On: Essays by and about Margaret Laurence. / George Woodcock. – Edmonton, Can.: NeWest Press, 1983. – 300 p.